



Raymond D. Brown

Thøger Harald Nielsen

30. oktober 1919 – 5. september 1996

Af Ditlev Tamm

Mindeord, som de tales i dette selskab, er en kollegas vurdering af en forskerkarriere. Der kan tales langt eller kort. Mindeord kan være en anledning til at præsentere en forskningsgren og en videnskabsmands indsats for netop denne forskning. Mindeord kan være et fascinerede møde med en side af en personlighed, som kun få har kendt. Mindeord kan give en helt ny forståelse af et forskningsmiljø eller en videnskabsgren.

De mindeord, der skal tales her, vil høre til de korte. Thøger Nielsen var ikke en af dem, som kom hyppigt i selskabet i de sidste mange år, og som forsker var han på mange måder en enegænger. Men han var en højt begavet personlighed af dem, som ikke let glemmes af dem, som har kendt ham. Han var nok selv den første til at erkende, at det praktiske liv og konkrete opgaver i højere grad end forskningen kom til at dominere i den senere fase af hans liv. Men han ville nok også selv have foretrukket korte mindeord, når de nu skulle tales, som koncentrerede sig om det væsentlige i personligheden og værket.

Thøger Harald Nielsen blev født den 30. oktober 1919. Faderen var forfatteren og litteraturkritikeren Harald Nielsen. Moderen, Johanne Louise Hauch, var et barnebarn af digteren Carsten Hauch. Thøger Nielsen blev jurist, men han vidste fra barndomshjemmet, hvad litteratur og litterær arv betød. Der var i hele hans fremtræden noget æstetisk. Altid velklædt grænsende til det perentlige og i sin tale altid velovervejnet, nogle ville sige langsom, men velformuleret. Og han hørte til de jurister, der kunne deres klassikere. Faderen, Harald Nielsen, var en kontroversiel skikkelse i dansk litterær kritik. Han havde hørt til i den gruppe af "ny ungdom", der i 1890-erne stod i opposition til Georg Brandes' radikalisme. Harald Nielsen var af dem, der stod stærkest alene. Han ernærede sig som journalist og forfatter med ikke blot litterære es-

says og værker, men også en række indlæg i samfundsdebatten. Han betragtede sig selv som en art "don Quijote", der førte en forgæves kamp for de konservative idealer, men efterhånden også med antisemitiske toner, og hans antikommunisme, kritik af sabotagen under den tyske besættelse og af retsopgøret i årene efter 1945 placerede ham så langt til højre i det politiske spektrum, at han blev outsider i den danske debat, man til sidst ikke tog højtideligt. Der er ikke tvivl om, at Thøger Nielsen i hjemmet havde lært noget om "des Lebens ernstes Führen". Skarpsindighed og indsigt, men samtidig egensindighed og lyst til at gå egne veje og gerne mod strømmen var egenskaber, man også fandt hos sønnen Thøger Nielsen. Og kommunist var han bestemt ikke. Faderen kaldte sig selv "en moderne reaktionær", og den betegnelse kunne også benyttes om sønnen – med eller uden "moderne". Thøger Nielsen havde svært ved at affinde sig med, at livet omkring ham og også på Universitetet ikke stod i store ideers tegn, men var præget af dagligt ævl og kævl. Det drog han også nogle – diskutabile – konsekvenser af.

En af mine stærkeste erindringer om ham var en kort tale, han engang holdt ved retshistorisk møde. Han citerede et par linier den berømte spanske digter Antonio Machado: "Caminante, no hay camino, el camino se hace al andar", eller på dansk: "Vandringsmand, der er ingen vej, vejen skabes, mens du går den". Som den ægte søn af en don Quijote som Thøger Nielsen var, citerede han naturligvis på spansk disse linier, der på så mange måder indeholdt en karakteristik af ham selv. I en samtale karakteriserede han engang sig selv som en "espontáneo", atter spansk for den tilskuer, som under tyrefægtningen springer ind i arenaen for at tage kampen op og vise sit mod og lyst til at være en ægte torero. Han hævdede endda, at han faktisk engang havde gjort dette spring. Der var i hele Thøger Nielsens væsen noget dobbelt. På engang den korrekte og rationelt tænkende jurist og på den anden side denne spontaneitet, noget utæmmet, som holdtes i ave af en tung kulturens byrde.

Thøger Nielsen blev juridisk kandidat i 1943, han nåede at blive landsretssagfører, men allerede 1947 udnævntes han til docent i retsvidenskab på Århus Universitet, og han blev dermed en af dem, der var med til at opbygge det juridiske studium på den dengang unge læreanstalt. Hans første store faglige kærlighed var rets-

historien, et fag som han hele sit liv fulgte med stor interesse. I 1951 forsvarede han sin disputats med den lidt farveløse titel "Studier over ældre dansk Formueretspraksis. Bidrag til dansk Privatrets Historie i Tiden efter Chr. d. V's Danske Lov". Bogen var på mange måder banebrydende. Danske retshistorikere har i generation traditionelt beskæftiget sig med dansk ret i middelalderen med landskabslovene som det centrale forskningsfelt. Grænsen mellem gældende ret og retshistorie gik længe ved Christian V's Danske Lov fra 1683. Som en af de første valgte Thøger Nielsen et emne fra tiden efter Danske Lov. Hans kildemateriale var først og fremmest Højesterets praksis, således om den kunne studeres på baggrund af Højesterets domprotokoller og ikke mindst voteringerne fra især 1700-tallet. Han kastede hermed vigtigt nyt lys over en epoke i dansk retshistorie. Han interesserede sig som de fleste nyere retshistorikere meget for fremmed påvirkning på dansk ret, og han kunne påvise, hvorledes datidens naturret vel førte en række romerretlige tanker til Danmark, men at dansk ret på det tidspunkt trods alt var så langt fremme, at løsninger fra fremmed ret ikke blev overtaget direkte, men i det omfang, de passede ind i dansk retstradition. Samtidig udgav han et uddrag af Højesterets voteringer, som hermed blev lettere tilgængelig som kilde til forståelse af den måde, datidens dommere ræsonnerede på.

Fra 1950'erne og 1960'erne foreligger flere gode retshistoriske afhandlinger fra Thøger Niensens hånd, men allerede tidligt blev han fanget ind af en ny juridisk disciplin. I 1952 blev han professor ved Århus Universitet. I de følgende år opholdt han sig en længere periode i USA og fik her interesse for skatteret. Sammen med en anden kendt jurist, landsretsagfører Mogens Glistrup, blev han en pionér inden for denne juridiske disciplin. Skat havde man kendt længe og indkomstskat et halvt århundrede, men endnu havde ingen sat sig for i større målestok at tænke de juridiske principper igennem, som dansk skatteret byggede på. Thøger Nielsen var udpræget konservativ. Han hørte til dem, der mente, at samfundet burde indrettes som en fornuftig balance mellem stat og individ. Han var kritisk over for en stat, som ikke respekterede individets frihed. Skat og skatteret så han i dette perspektiv. Han kunne ikke anerkende, at skat blot skulle være en måde, hvorpå staten skovlede penge ind. Skatteretten var en beskyttelse af individet og en del af det fundament, som en retsstat bygger på. Med den ind-

stilling kunne man let blive skuffet og desillusioneret. Det blev Mogens Glistrup i en grad, der gled over i det populistiske og senere også det kriminelle. Thøger Nielsen søgte i sit forfatterskab om skatteret at fastholde, at der var nogle bærende principper, der måtte respekteres, men inderst inde var han, det var mit indtryk, skuffet over, at de bærende principper ikke i længden blev respekteret.

Han udsendte i 1957 en afhandling om "Den tidsmæssige afgrænsning af det skatteretlige beregningsgrundlag" og udgav i årene 1965-72 sit skatteretlige hovedværk "Indkomstbeskatning" i to bind, andet bind efter kildeskattereformen 1970. Der er tale om et værk på 1400 sider med en rigdom af synspunkter, som både praktikere og teoretikere har kunnet bygge videre på, og værket læses endnu i dag. Det er næppe for meget at sige, at der i den uoverskuelige række af værker om skat, som er skrevet i årene derefter, kun er få, som i analysens dybde og sans for principperne kommer på højde med Thøger Nielsen arbejde.

Han skrev selv i forordet:

"Synet på skatteretten er i ikke ringe omfang blevet uheldigt præget af den politisk betonedede diskussion om skattelovgivningen og måske også af forvekslingen af skatteret med skatte- og finanspolitik. Skatteretten er i sit væsen en traditionel retsvidenskabelig disciplin, der søger at finde frem til de retlige problemstillinger og belyse problemløsningerne – retstilstanden på det givne område".

Karakteristisk for ham er nok også det følgende engelske citat: "Tax law is not so difficult a subject to learn as many people believe it to be; once the basic principles are understood and appreciated, much of the detail falls into place".

Det er betegnende for den måde, som skattelovgivningen udviklede sig på og Thøger Niensens eget forhold til denne udvikling, at han ikke reviderede værket i nye udgaver. Det blev uoverkommeligt og måske i virkeligheden ikke en rigtigt tillokkende opgave for ham. For hvor blev respekten for "the basic principles" af? Afstanden mellem det ideelle system og praksis blev meget stor. Og det hele blev snart så indviklet, at kun få eksperter kunne finde ud af det.

Thøger Nielsen besad en enorm viden inden for skatteretten, og der blev trukket på ham fra mange sider. Han rådgav private, og han deltog i lovgivningsarbejde inden for skatteretten. Han var

sagkyndig og deltog i offentligt udredningsarbejde både under de socialdemokratiske regeringer i 1970'erne, og når det gjaldt nogle af den borgerlige regerings skattereformer i 1980'erne, senest ligningslovens regler om holdingstiftelser. Thøger Nielsen var en stor teoretiker, men han nærrede samtidig, som de fleste jurister naturligt, betydelig interesse for det praktiske liv og følte sig tiltrukket af det forretningsliv, hvor de vigtige beslutninger blev truffet. Der var også her en dobbelthed i hans væsen. Skat handler også om penge, ofte mange penge. Og beslutninger, der involverede store beløb, udøvede på ham en ikke helt ringe fascinationskraft, som han også selv var den første til at indrømme.

I 1963 var Thøger Nielsen blevet kaldet til et nyoprettet professorat i skatteret ved Københavns Universitet, og det var i årene derefter, at han skrev sit hovedværk. Selv mødte jeg ham første gang ved eksamensbordet i begynderfaget "Borgerlig ret" ved første del af juridisk eksamen i 1966. Eksamination af begyndere var ikke hans stærke side. Enkle spørgsmål kunne formuleres på et abstraktionsniveau, som få kunne følge, og han var frygtet som udspørger. Men havde man læst lærebogen en ti-femten gange igennem, sådan som jurister gør, og tænkt lidt over stoffet, så gik det.

Hans undervisning i skatteret nød stor anseelse, og det kom derfor overrumplende, at han i 1979 pludselig bekendtgjorde, at han ville trække sig tilbage som professor. Det virkede uforståeligt, og først senere, da jeg talte med ham om hans oplevelser som "espontáneo" i tyrefægterarenaen, forstod jeg, at der her var tale om et reaktionsmønster, der ikke kunne forstås ad rent rationel vej. Han følte trang til at komme ud af det hele og begynde en anden tilværelse. Han bosatte sig i Italien, og muligt har også dette lands vistnok overbærende holdning, når det gælder beskatning af pensionerede tjenestemænd, indgået i hans overvejelser om at trække sig tilbage.

Thøger Nielsen drev fra Italien virksomhed som skatterådgiver. Et enkelt større teoretisk værk blev det også til, bogen "Internationalt generationsskifte" fra 1983, hvori Thøger Nielsen sammen med en svensk kollega gennemgik reglerne herom i en række europæiske retssystemer. Jeg er ikke sikker på, at tilværelsen for Thøger Nielsen helt fik det faglige indhold i årene efter 1980, som han havde håbet på. For Universitetet var hans afgang et stort tab. Der var ingen umiddelbar efterfølger, som kunne springe ind og

overtage professoratet. Skatteret er blevet et stadig vigtigere fag. Der er mange dygtige skatteretsjurister i Danmark, men det kneb længe for Københavns Universitet at sikre rekrutteringen af gode teoretikere. På den måde fik Thøger Nielsen ingen egentlige elever ved Københavns Universitet, og professoratet har vist sig svært at besætte.

Thøger Nielsen blev indvalgt i dette selskab i 1980, netop det år, hvor han forlod Universitetet og landet. En periode var han udenlandsk medlem, indtil han i begyndelsen af 1990'erne vendte tilbage til Danmark. Han kom dog ikke meget i denne kreds og førte i det hele en tilbagetrukket tilværelse. Han døde den 18. januar 1997 af kræft efter et kortvarigt sygeleje.

Thøger Nielsen var for dem, som lærte ham at kende, et fascinerende bekendtskab. En af dem, man talte om. Mærkelig, åndfuld, belæst, både i litteratur og virksomhedsregnskaber, humoristisk og i besiddelse af en god portion selvironi og sans for fatalisme. Kort sagt, skønt jurist også en humanist. En bon vivant, der altid gerne lod sig byde god mad og vin. I det store og hele altid utilfreds med samfundets udvikling, men ivrig efter at diskutere. En pioner, når det gjaldt udforskningen af den nyere retshistorie. En "founding father", når det gjaldt skat som juridisk disciplin. I enhver henseende en ener, der gik sine egne veje:

"Caminante, no hay camino, el camino se hace al andar".

Æret være hans minde!